

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 90 1969

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ.

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 c, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1970

lättillgängligt vis en summering av den debatt som förts på många håll mellan mer historiskt-biografiskt inställda litteraturforskare och de nykritiskt influerade. I Norge har visserligen en man som Peter Rokseth utövat ett ganska speciellt inflytande. Rokseth rörde sig i inledningskapitlet till *Den franske tragedie* (1929) med halvt metafysiska postulat; i »det dypere sjeleliv» kommunicerar dikteren »med de krefter som bærer universet», förklarar han t. ex. Beyer företar en uppgörelse med Rokseth och dennes efterföljare, men en skarp polemiker är han inte. Han vill komma utöver metoddebatten — »men det spörs om det ikke nå snart har vært snakket nok», heter det rakt på sak! De praktiska uppgifterna lockar Edvard Beyer mer. (En nyttig antologi *Mål og metoder i litteraturforskningen* har utgivits av S. Hoftun och R. Tobiassen. Gyldendal Norsk Forlag 1969. — Den går från Rokseth till Helge Hultberg.)

»Åttiår og nittiår. Brudd eller sammenheng» — den diskussion Beyer tar upp i en studie an knyter naturligt nog till danska och svenska förhållanden och han menar att »de underjordiske forbindelselinjer er flere — også i norsk litteratur — enn det har vært vanlig at hævde». En efterföljande uppsats redogör på ett medryckande sätt för Hamsuns och Kincks helt olika attityder gentemot Bjørnson. Att Hamsuns *Mysterier* utgör ett av de mest omedelbart fascinerande 90-talsverken i Norden erinrar Beyer om i en intressant textanalys. De övriga uppsatserna i essäsamlingen behandlar Trygve Andersen, »de forkomne sjelers dikter», Stein Mehrens lyrik och en dikt av Erik Lindegren, Vid Shelleys hav.

Ulf Wittrock

Henri Peyre: *Literature and Sincerity*. Yale Romanic Studies, second series 9. Second printing. New Haven and London: Yale University Press 1969.

Henri Peyres bok *Literature and Sincerity*, vars första upplaga utkom 1963, behandlar ett ämne som väl de flesta litteraturhistoriker och litteraturkritiker på ett eller annat sätt åtminstone måste snudda vid men som har blivit föremål för anmärkningsvärt få mera systematiska studier, vare sig idéhistoriska, litteraturteoretiska eller litteraturkritiska.

Kravet på uppriktighet, på en nära överensstämmelse mellan författaren som han framträ-

der i sitt verk och författaren som »människa», inte minst i form av kravet på »äkta känsla» i den lyriska poesin, har spelat en stor roll i västerländsk litteraturestetik. Ändå är detta uppriktighetskrav relativt nytt; med någon förenkling kan man säga att det bryter igenom först med romantiken eller förromantiken. Det står i själva verket i direkt motsats till en viktig princip inom den klassicistiska poetiken, nämligen principen att författaren så mycket som möjligt bör undvika att framträda personligen i sitt verk, med sina egna tankar och känslor och med sitt eget jag, utan i stället bör dölja sig bakom de gestalter som han låter uppträda i sitt verk. Den sanne dikteren uppfattas sålunda enligt klassicistisk syn snarare som en gestaltare av olika roller än som en biktare eller en förkunnare, och uppriktighet eller »äkthet» är följaktligen knappast gångbart som ett litteraturestetiskt värdekriterium.

Denna traditionella uppfattning av dikteren som en rollgestaltare möts emellertid så småningom av kravet att dikteren i sitt verk skall framträda med sitt eget, omaskerade jag, utan förställning eller förbehåll. Det är ett krav som jag tror bör ses i samband med förändringen av författarnas ekonomiska och sociala villkor, särskilt under 1700-talet, då mecenatsystemet börjar ersättas av en litterär marknadshushållning och författarna börjar inta en ledande ställning i kulturlivet och i opinionsbildningen. Så länge dikteren var en socialt mer eller mindre obetydlig person, var det också oväsentligt om han i sitt verk var personligt uppriktig eller inte. Att »vara sig själv» var sedan gammalt en dygd för den sanne adelsmannen, ett tecken på den moraliska överlägsenhet som hans sociala privilegier ytterst antogs grunda sig på. När samma dygd börjar krävas av dikteren, innebär detta en strävan att »adla» honom, att höja hans moraliska och sociala prestige.

De första kapitlen i Peyres bok innehåller en ganska snabb översikt, som sträcker sig från antiken till 1700-talet, men författaren följer egentligen inte någon historisk linje. Idéhistoriskt har hans framställning inte mycket att ge. Peyre gör överhuvud taget knappast några försök till historisk förklaring av utvecklingen. I stället ger han en serie mera glimtvisa illustrationer och kommentarer till uppriktighetsproblemet hos olika författare, bland andra Augustinus, Montaigne, Molière och Marivaux. Rousseau behandlas i ett eget kapitel, likaså romantiken (Novalis, Shelley, Lamartine med flera). Framställningens tyngdpunkt är förlagd till fransk litteratur från mitten av 1800-talet och framåt med bland annat en studie över André Gide, »Martyr and Hero of Sincerity»,

den utförligaste behandling Peyre ägnar någon enskild författare.

Som litteraturkritisk karakteristik är ju »uppriktig» ungefär lika oprecis som låt oss säga »verklighetstrogen» eller »djup». Det är till exempel ofta svårt att avgöra om ordet syftar på överensstämmelsen mellan författaren »bakom» verket och författaren »i» verket (en överensstämmelse som det ju för övrigt kan vara omöjligt att uttala sig om) eller om ordet syftar på egenskaper hos verket som *gör intryck* av en sådan överensstämmelse. Ibland är »uppriktighet» i själva verket snarast att uppfatta som ett slags retorisk effekt. (Peyre citerar på ett ställe ett betecknande uttalande av Izaak Walton, där denne förklarar att han har velat »pryda» sitt verk med uppriktighet.)

Att visa hur mångskiftande innebörden i begreppet uppriktighet kan vara, är ett ledmotiv i Peyres framställning. Men begreppet kan ändå inte undvaras, menar han, och det är säkert riktigt; det gäller bara för den som använder det att precisera det tillräckligt. »In truth, sincerity as a criterion of value in fiction is neither worse nor better than the mind of the person who makes use of it», säger Peyre.

Formuleringen kan tyckas föga upplysande som konklusion betraktad men är betecknande för Peyres attityd till sitt ämne, som mera är den spirituella litteraturkännarens än den strikte idéhistorikerns eller den kritiske analytikerens. Det mest värdefulla i Peyres bok tycks mig vara att den fäster uppmärksamheten vid ett viktigt och försummat problemområde och ger en mängd uppslag och synpunkter för kommande forskning.

Lars Gustafsson

Sten Malmström: *Stil och versform i svensk poesi 1900-1926. Valda analyser och problem.* Svenska akademiens handlingar. Sjuttiofemte delen 1967. Sthlm 1968.

När man vill veta något om en författares vers- teknik, måste man ofta gå till arbeten, där vers- analysen varit en bisak. Det är därför gläd- jande att Sten Malmström nu har givit ut *Stil och versform i svensk poesi 1900-1926. Valda analyser och problem*, där versanalysen är en huvudsynpunkt. Men Malmström isolerar inte studiet av vers tekniken från studiet av stil och innehåll, vilket titeln antyder, och ett sådant parallellt studium är också mer givande. Vers- analysen är inte det centrala i alla kapitel, ibland är det i stället mer fråga om t.ex. ord- val, men de intressantaste kapitlen behandlar

den fria versens problem. Malmström börjar med en »Blick på nittiotalsdiktarnas stil», dvs. analyser av Frödings Säv, säv, susa, Karlfeldts Yttersta domen samt Heidenstams Undret. Han analyserar också dikter av Anders Österling, Bo Bergman, Vilhelm Ekelund, Pär Lagerkvist och Birger Sjöberg.

Frågan om textanalysens objektivitet och den kvantitativa metodens berättigande berör Malmström flera gånger. I inledningen till sitt arbete, som alltså består av en rad textanalyser men också innehåller kvantitativa omdömen, skriver han: »Men icke-kvantifierande separat- analyser har i varje fall det goda med sig, att de kan rikta uppmärksamheten på företeelser som är värda att räkna», och detta är väl något man helt kan hålla med om, även om separat- analyser inte bara har det värdet utan också kan ha ett värde i sig. Det är ju intressant inte bara att ta reda på stilegenskaper i en stor textmassa utan det är också värdefullt att få veta hur en enda kort text är beskaffad. Man måste också, som Malmström påpekar, kunna avgränsa det man räknar. Den successiva variationen i radlängd och taktart anser Malmström som ett lämpligt objekt för räknande. Han pekar dock med rätta på begränsningarna med en sådan metod, som ju bara ger medelvariationen. Att väga medelvariationerna i taktart och takt- antal mot varandra, som han föreslår att man eventuellt skulle kunna göra, torde väl dock vara omöjligt, och han föreslår inte heller hur det skulle gå till.

Allitterationer och assonanser diskuterar Malmström i flera texter. Det är självklart, som han påpekar, att ljudeffekter alltid står i sam- band med ordbetydelserna. I detta sammanhang tar Malmström upp frågan om författarens av- sikt. Man kan naturligt t.ex. säga att v-allitte- rationen i sammanställningen av orden vind och vatten beror på att texten handlar om vind och vatten och inte på någon strävan till ljud- upprepning:

Vattnet rörs och vinden spelar
vind och vatten ta hvarann. (Bo Bergman,
Adagio)

Med hänvisning till ett parallellställe i Me- lodi vill Malmström tro på »en mer eller mindre reflekterad intention». Det är kanske synd att han inte preciserar vad han menar med »mer eller mindre». Utan att behöva vara slumpartad kan ju sammanställningen vara oreflekterad. Är det inte möjligen så att mycket i en författares stil är speciella, till sist oreflek- terade skrivvanor? På samma sätt som man kan ha vissa oreflekterade, omedvetna egenheter i sitt tal (i ordval, meningsbyggnad, satslängd osv.), bör man kunna ha liknande omedvetna egenheter i skrift, och det gäller nog också